

Συμβίωση και γάμος ομόφυλων ζευγαριών: τρία νέα μικρά βήματα. Σχόλιο στην απόφαση ΕΔΔΑ, Schalk και Korf κατά Αυστρίας, 24.6.2010

του Βαγγέλη Μάλλιου*

Μπορεί μια απόφαση η οποία δεν δικαιώνει τα ομόφυλα ζευγάρια να θεωρηθεί ως ένα ακόμα βήμα προς την κατάκτηση των διεκδικήσεών τους; Η απάντηση είναι θετική. Τούτο συνέβη το καλοκαίρι του 2010 με την υπόθεση Schalk και Korf κατά Αυστρίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης είναι τα εξής: τον Σεπτέμβριο του 2002 δύο αυστριακοί ζήτησαν άδεια προκειμένου να συνάψουν γάμο. Η αρμόδια υπηρεσία της Βιέννης αρνήθηκε, επικαλούμενη το άρθρο 44 του Αστικού Κώδικα της Αυστρίας, σύμφωνα με το οποίο έγκυρος γάμος μπορεί να συναφθεί μόνο μεταξύ προσώπων διαφορετικού φύλου. Αφού εξάντλησε τα εσωτερικά ένδικα μέσα, το ζευγάρι των ανδρών προσέφυγε ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, παραπονούμενο για παραβίαση του δικαιώματός τους στο γάμο (άρθρο 12) και για δυσμενή διάκριση στην οικογενειακή τους ζωή σε σχέση με τα ετερόφυλα ζευγάρια (άρθρα 14 και 8). Αν και το ΕΔΔΑ έκρινε, εντέλει, ότι το αυστριακό κράτος δεν παραβίασε την ΕΣΔΑ με το να απαγορεύσει στους προσφεύγοντες να παντρευτούν, εντούτοις παρουσιάζουν ενδιαφέρον τρία ειδικότερα ζητήματα:

Πρώτον: αν και μέχρι σήμερα το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο γάμος μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου δεν καλύπτεται από το άρθρο 12 της ΕΣΔΑ¹, στην υπόθεση Schalk έκρινε για πρώτη φορά ότι η αναφορά του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ σε «άνδρες και γυναίκες» δεν σημαίνει πλέον ότι «το δικαίωμα του γάμου (...) πρέπει σε κάθε περίπτωση να περιορίζεται πρόσωπα του αντίθετου φύλου» (§61)². Προκειμένου να φτάσει σε αυτό το –εκ διαμέτρου αντίθετο– συμπέρασμα, το Δικαστήριο του Στρασβούργου αναγνώρισε ότι ο θεσμός του γάμου έχει υποστεί τα τελευταία χρόνια τεράστιες κοινωνικές αλλαγές και υπογράμμισε ότι ήδη 7 ευρωπαϊκά κράτη (Βέλγιο, Ισλανδία, Ολλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία και Σουηδία) έχουν αναγνωρίσει σε ζευγάρια του ίδιου φύλου τη δυνατότητα να συνάψουν γάμο.

---

* Δ.Ν., *Ειδικός Επιστήμων στη Νομική Αθηνών*

¹ ΕΔΔΑ, Cossey κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27 Σεπτεμβρίου 1990 § 49.

² Προκειμένου να υπερβεί το «γραμματικό πρόβλημα» της διάταξης του άρθρου 12, η οποία δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα σύναψης γάμου σε «πρόσωπα», «άτομα» ή στον «καθένα», αλλά σε «άνδρες και γυναίκες», το ΕΔΔΑ στηρίχθηκε και στο άρθρο 9 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εντούτοις, το ΕΔΔΑ κατέληξε εναπόκειται στα κράτη-μέλη να ρυθμίσουν τους όρους σύναψης γάμου, να θέσουν τους αναγκαίους περιορισμούς και να αποφασίσουν σε τελική ανάλυση αν θα επιτρέψουν το γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Και τούτο, με την σκέψη ότι ο γάμος είναι ένας θεσμός βαθιά ριζωμένος σε κάθε κοινωνία, με πολιτισμικές αποχρώσεις που διαφέρουν από τόπο σε τόπο. Έτσι, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεδομένης της απουσίας ενός κοινού ευρωπαϊκού παρονομαστή, το ζήτημα του γάμου μεταξύ ομοφύλων εναπόκειται στο περιθώριο εκτίμησης των κρατών-μελών, αφήνοντας πάντως να εννοηθεί ότι η στάση του θα αλλάξει όταν περισσότερα κράτη επεκτείνουν το γάμο και στα ομόφυλα ζευγάρια.

Δεύτερον: εκτός από το ζήτημα του γάμου, οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η απουσία εναλλακτικής νομικής αναγνώρισης της συμβίωσης τους συνιστούσε δυσμενή διάκριση στην οικογενειακή τους ζωή. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο κλήθηκε να απαντήσει αν το σύμφωνο συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια το οποίο η Αυστρία τελικά υιοθέτησε από τον Ιανουάριο του 2010 έπρεπε να έχει υιοθετηθεί από την περίοδο κατά την οποία οι προσφεύγοντες είχαν ζητήσει να αναγνωριστεί επίσημα η σχέση τους.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε, καταρχήν, ότι, σε αντίθεση με το γάμο, στην Ευρώπη διαμορφώνεται πλέον ένα consensus όσον αφορά την υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών αναγνώρισης της συμβίωσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Προς την κατεύθυνση αυτή συνηγορούν μεταξύ άλλων και τα δεκατρία (13) κράτη που έχουν υιοθετήσει σύμφωνο συμβίωσης. Έτσι, δεδομένης της εξέλιξης που παρατηρείται, το ΕΔΔΑ αναγνώρισε –για πρώτη φορά– ότι η σταθερή συμβίωση μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου εμπίπτει στην έννοια της οικογενειακής ζωής, ακριβώς όπως και η συμβίωση μεταξύ μιας γυναίκας και ενός άνδρα.

Η διαπίστωση αυτή είναι ξεχωριστής σημασίας, αφού μέχρι σήμερα το ΕΔΔΑ τόνιζε το ακριβώς αντίθετο: ότι, δηλαδή, η συμβίωση ομοφύλων δεν συνιστά «οικογενειακή ζωή», κατά την έννοια του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Μέχρι σήμερα, το Δικαστήριο του Στρασβούργου είχε δεχθεί ότι στην έννοια της οικογενειακής ζωής, κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, δεν εμπίπτουν μόνο οι οικογένειες που θεμελιώνονται στο γάμο, αλλά και οι *de facto* οικογενειακές σχέσεις³. Προκειμένου να καθοριστεί αν μια σχέση συνιστά ή όχι οικογενειακή ζωή, το Δικαστήριο λαμβάνει κυρίως υπόψη του στοιχεία όπως αν τα μέλη του ζευγαριού ζουν μαζί, και αν ναι πόσο χρόνο. Επίσης, για το δικαστήριο του Στρασβούργου είναι σημαντικό, αν απέκτησαν μαζί (με φυσικό ή με τεχνητό τρόπο)

---

³ ΕΔΔΑ, *Marckx κατά Βελγίου*, 13.6.1979, *Keegan κατά Ιρλανδίας*, 26.5.1994, *Kroonyn και λοιποί κατά Ολλανδίας*, 27.10.1994.

τέκνα⁴. Εντούτοις, όταν ερχόταν αντιμέτωπο με συμβίωση ατόμων του ίδιου φύλου, τόσο η Επιτροπή παλαιότερα όσο και το ΕΔΔΑ επαναλάμβαναν σταθερά ότι οικογενειακή ζωή είναι μόνο η συμβίωση ατόμων διαφορετικού φύλου και ότι, ως εκ τούτου, δεν συνιστά δυσμενή διάκριση η απουσία νομοθετικής ρύθμισης που να εξομοιώνει τη συμβίωση των ατόμων ίδιου φύλου με αυτή των ζευγαριών διαφορετικού φύλου⁵.

Παρόλη τη μεταστροφή της νομολογίας στο θέμα αυτό, το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι εν προκειμένω δεν υπήρξε παραβίαση της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων. Δεδομένης της υιοθέτησης του συμφώνου συμβίωσης από την Αυστρία από την 1η Ιανουαρίου 2010, το ΕΔΔΑ απέφυγε να καταδικάσει στην αυστριακή κυβέρνηση μόνο και μόνο επειδή αργοπόρησε να υιοθετήσει τον εν λόγω νόμο.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς την μελλοντική στάση του Δικαστηρίου σε υποθέσεις που σχετίζονται με την υιοθέτηση του συμφώνου συμβίωσης, αποτελεί το γεγονός ότι η απόφαση λήφθηκε με οριακή πλειοψηφία (4 ψήφων έναντι 3). Οι μειοψηφούντες δικαστές υπογράμμισαν ότι, δεδομένου ότι το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσφεύγοντες απολαμβάνουν «οικογενειακή ζωή» ακριβώς όπως και τα ετερόφυλα ζευγάρια, θα έπρεπε να είχε καταλήξει στο ότι υπήρξε παραβίαση του δικαιώματός τους (άρθρα 8 και 14). Και τούτο, δεδομένου ότι η αυστριακή κυβέρνηση δεν έδωσε καμία απολύτως εξήγηση για τη διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση των ομόφυλων από τα ετερόφυλα ζευγάρια, πέραν του περιθωρίου εκτίμησης που θα έπρεπε να διαθέτει στο εν λόγω ζήτημα. Εντούτοις, δεδομένου ότι δεν προβλήθηκε κανένας απολύτως ιδιαίτερος λόγος που να δικαιολογεί τη συγκεκριμένη διαφορετική μεταχείριση, οι μειοψηφούντες δικαστές κατέληξαν ότι το

---

⁴ ΕΔΔΑ, *X, Y και Z κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 22.4.1997. Πάντως, η ύπαρξη τέκνων δεν φαίνεται να είναι αναγκαία και απαραίτητη προϋποθέση, για το Στρασβούργο, προκειμένου να υπάρξει «οικογένεια», κατά το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, ΕΔΔΑ *Kroon κατά Ολλανδίας*, 27.10.1994, §30: “(...) the notion of family life (...) is not confined solely to marriage-based relationships (...) Although, as a rule, living together [but not having children] may be a requirement for such a relationship, exceptionally other factors [having children without living together] may also serve to demonstrate (...) sufficient constancy to create de facto ‘family ties’”. *Velikova κατά Βουλγαρίας*, 18.5.1999: “A couple who have lived together for many years constitute a ‘family’ for the purposes to article 8 (...) and are entitled to its protection notwithstanding the fact that their relationship exists outside marriage”.

⁵ ΕΔΔΑ, *Mata Estevez κατά Ισπανίας*, 10.5.2001. Εντούτοις, στην υπόθεση *Karner κατά Αυστρίας*, το Δικαστήριο του Στρασβούργου, χωρίς να πάρει θέση αναφορικά με το αν η συμβίωση ενός ομόφυλου ζευγαριού συνιστά οικογενειακή ζωή, έκρινε ότι ο αποκλεισμός του από την εφαρμογή της νομοθεσίας σχετικά με την μεταφορά του μισθωτήριου συμβολαίου στον επιζώντα σύντροφο συνιστά δυσανάλογο μέτρο για την επιδίωξη του επιδιωκόμενου σκοπού της προστασίας της παραδοσιακής οικογένειας, και κατά τούτο συνιστά παραβίαση των άρθρων 8 και 14 της Σύμβασης. Βλ. ΕΔΔΑ, *Karner κατά Αυστρίας*, 24.7.2003.

Δικαστήριο δεν θα έπρεπε να αναγνωρίσει το περιθώριο εκτίμησης του αυστριακού κράτους.

Συνοψίζοντας, η απόφαση Schalk και Kopf κατά Αυστρίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αν και εντέλει δεν δικαίωσε το ζευγάρι των αυστριακών, επί της ουσίας αποτυπώνει την βαθμιαία μεταστροφή στην εξέλιξη των αντιλήψεων στο πεδίο της «οικογένειας» και συνιστά ένα βήμα στην προσπάθεια άρσης των αδικαιολόγητων διακρίσεων εις βάρος των ομόφυλων ζευγαριών.